Strojové učení a dolování dat – přehled

Jiří Kléma

Katedra kybernetiky,
FEL, ČVUT v Praze

http://ida.felk.cvut.cz

Osnova přednášek

Přednáška	Učitel	Obsah
1.	J. Kléma	Úvod do předmětu, učení s a bez učitele. Shluková analýza, formalizace.
2.	J. Kléma	Shluková analýza, EM algoritmus, k-means, hierarchické shlukování.
3.	J. Kléma	Spektrální, konceptuální, fuzzy shlukování. Dvojshlukování.
4.	J. Kléma	Časté množiny položek, algoritmus Apriori, asociační pravidla.
5.	J. Kléma	Časté posloupnosti, epizodální pravidla, modely posloupností.
6.	J. Kléma	Časté podstromy/podgrafy.
7.	J. Kléma	Učení z textů a webu, aplikace.
8.	F. Železný	Výpočetní teorie učení, konceptový prostor, PAC učení.
9.	F. Železný	PAC učení logických forem.
10.	F. Železný	Nekonečné konceptové prostory.
11.	F. Železný	Empirické odhady rizika.
12.	F. Železný	Induktivní logické programování, nejmenší zobecnění, inverze důsledku.
13.	F. Železný	Učení z logických interpretací, relační rozhodovací stromy, relační rysy.
14.	F. Železný	Statistické relační učení, markovská logika.

Učení bez učitele. Deskriptivní modely.

Symbolické učení – koncepty.

Induktivní a statistické učení logických forem.

Základní pravděpodobnostní značení

P_X	Rozdělení pravděpodobnosti (hustota) na spočetné (resp. nespočetné) množině X.
$P_X(x)$	Hodnota P_X pro konkrétní prvek $x \in X$.
$P_{X,Y}$	Rozdělení sdružené pravděpodobnosti (hustota) na $X \times Y$.
$P_{X,Y}(x, y)$	Hodnota $P_{X,Y}$ pro konkrétní prvky x a y.
$P_{X\|Y}$	Rozdělení podmíněné pravděpodobnosti, tj. $P_{X\|Y} = P_{X,Y}/P_Y$.
$P_{X\|Y}(x\|y)$	Hodnota $P_{X\|Y}$ pro konkrétní prvky x and y.
$\Pr(\text{expression})$	Pravděpodobnost události určené výrazem, například $a = 1 \wedge b = 2$, typicky vyčíslena z příslušných rozdělení $P_A(1)P_{B\|A}(1\|2)$.

Učení bez učitele

:: Předpoklady:

- Existuje instanční prostor X
  - reálné vektory, grafy, sekvence, relační struktury, ...
- Existuje pravděpodobnostní hustota P_X na X

:: Vstup:

- Konečný *vzorek* ($m \in N$)

$$S = \{x_1, x_2, \ldots, x_m\}$$

  generovaný i.i.d. z P_X.
  - S je multimnožina, prvky nazýváme *příklady*.

:: Cíle:

- Obecný: naučit se P_X: *úloha odhadu hustoty*, nebo
- Speciální: nauč se něco o P_X: *učení variety (manifoldu)*

Odhad hustoty pravděpodobnosti

:: Neparametrický

- Nemáme k dispozici apriorní znalost o P_X
- Obecně nezvládnutelný problém
  - lze jen v případech, že P_X je jednoduchá a/nebo m je velmi velké.

:: Parametrický, např.

- Směs multivariátních gaussovských rozdělení
  - $X = R^n$
  - počet gaussiánů je předem známý
  - učíme se parametry: středy $\vec{\mu}$ a kovarianční matice Σ
- bayesovské sítě
  - obvykle $X = \{0, 1\}^n$ (tj., náhodné události)
  - známy vztahy podmíněné nezávislosti mezi proměnnými (graf)
  - učíme se parametry: tabulky podmíněných pstí v uzlech grafu (CPT's)
- etc.

Učení variety (manifoldu)

:: Varieta (manifold)

- topologický prostor lokálně podobný euklidovskému, globálně typicky nelineární,

:: Učení

- Identifikace topologického prostoru nižší dimenze zanořeného v prostoru dimenze větší,
- s následnou možnou projekcí do prostoru dimenze manifoldu – nelineární redukce dimenze,
- lineární analogií je PCA nebo vícedimenzionální škálování.

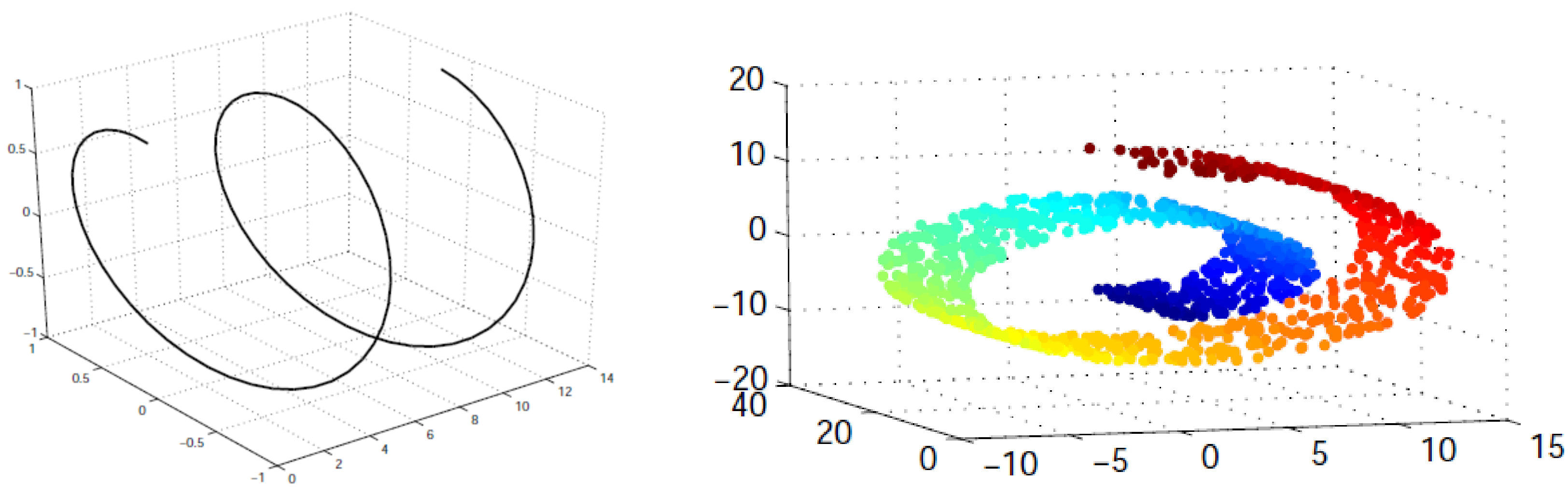

Cayton: Algorithms for Manifold Learning.

Učení variety (manifoldu) – příklady

:: Redukce dimenzionality

- Lineární – PCA, vícedimenzionální škálování
- Nelineární – kernel PCA, locally linear embedding
- V čem spočívá učení? Zjednodušení problému, transformace odkrývá strukturu manifoldu.

:: Shlukování

- Hledáme oblasti s vysokou P_X
- Oblasti jsou vyjádřeny explicitně (přiřazením příkladů)

:: Hledání vzorů

- Vzory definují manifoldy v X s nečekaně vysokou P_X
- Časté množiny položek, podgrafy, podsekvence, ...
- *Jak* vzory definují manifoldy?

Učení s učitelem

:: Předpoklady:

- Existuje instanční prostor X
  - reálné vektory, grafy, sekvence, relační struktury, ...
- Existuje stavový prostor Y
  - také různé druhy, ale obvykle podmnožina R
  - Existuje pravděpodobnostní hustota P_{XY} na $X \times Y$

:: Vstupy:

- Konečný *vzorek* ($m \in N$)

$$S = \{(x_1, y_1), (x_2, y_2), \ldots, (x_m, y_m)\}$$

generovaný i.i.d. z P_{XY}. S je multimnožina, prvky nazýváme *příklady*.

:: Cíle?

Učení s učitelem: cíle

:: Nejobecnější cíl, chci umět odpovídat na libovolnou otázku

- učení P_{XY}
  - v zásadě shodná třída metod jako pro učení P_X

:: Nejčastější cíl, chci umět usuzovat na skrytý stav y na základě pozorování x

- učení $P_{Y|X}$
  - Jde o speciálnější úlohu než učení P_{XY}. Proč?

:: Můj odhad stavu nemusí mít charakter distribuce, stačí mi odhad nejpravděpdoobnějšího stavu

- $f : X \to Y$ such that
$$f(x) = \arg\max_{y \in Y} P_{Y|X}(y|x)$$
  - Jde o speciálnější úlohu než učení $P_{Y|X}$. Proč?

Dolování dat

- Co to je?
  - Velkým úkolem dnešního (biologického) bádání je dospět od **dat** ke **znalostem**. Znám lidi, kteří si myslí, že data už jsou znalosti; ti se však pro změnu pídí po tom, jak dospět od znalostí k pochopení (Sydney Brenner – The Scientist, 2002).
  - Dolování dat je aplikací algoritmů pro extrakci **smysluplných vzorů**.
- Srovnání s učením
  - používají v zásadě podobné postupy,
  - důraz na srozumitelnost, originalitu a praktickou využitelnost,
  - blíže praxi (technologie více než věda).
- Jednotící teorie
  - $T = \{\phi \in \mathcal{L} \mid \mathrm{q}(D, \phi) \text{ je pravda}\}$
  - $\mathcal{L}$ . . . formální jazyk (spočetná množina formulí),
  - predikát q vyhodnocuje kvalitu formule $\phi \in \mathcal{L}$ vzhledem ke vstupním datům $D \subseteq X$,
  - T reprezentuje znalost získanou z D, formulím $\phi \in T$ říkáme vzory.

Deskriptivní modely

- slouží ke **zhuštěnému popisu dat**, zjednodušeně zachycují obecné závislosti,
- kategorizace popisných modelů
  - na co se soustředí – tvoří globální model dat?
    - vyhledávání dominantních struktur
      - detekce podskupin, segmentace, shlukování, asociace,
    - vyhledávání nugetů, detekce odchylek
      - podvodné operace, síťové útoky, závadné www stránky,

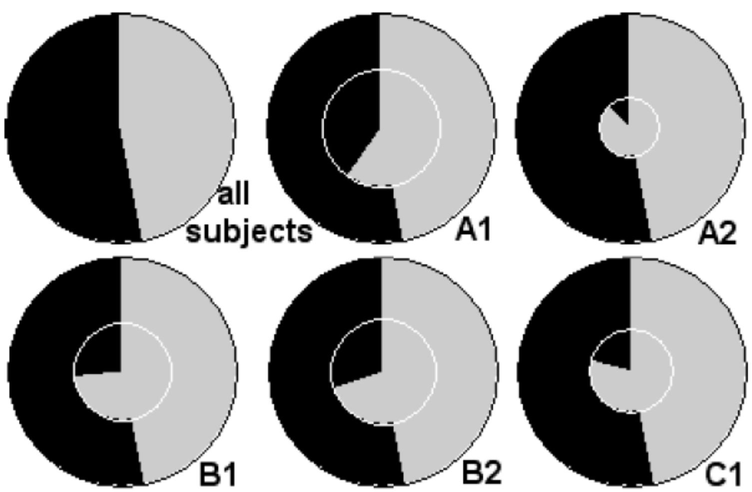

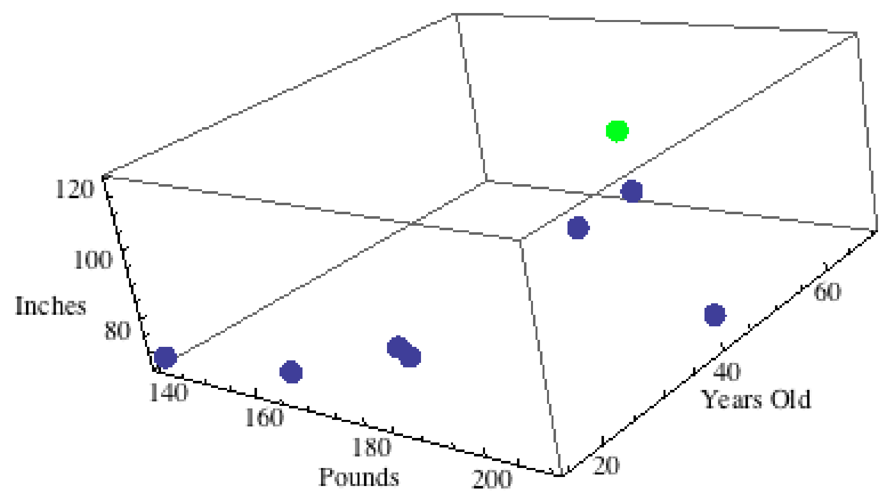

Deskriptivní modely

- kategorizace popisných modelů (pokračování)
  - jaký typ modelů využívají?
    - pravděpodbnostní modely – popis dat pomocí pravděpodobnostního rozdělení,
      - parametrické, neparametrické, směsi rozdělení,
    - **symbolické** modely – data interpretují konceptuálně na základě pojmů a jejich vztahů,
      - grafy, pravidla, taxonomie, logické vazby,
      - charakteristika: zřetelně a lidsky srozumitelně vyjadřují znalost,
    - kombinované modely
      - mj. grafické pstní modely – bayesovské sítě, markovské modely,
  - s jakými vstupními daty pracují?
    - číselná data, symbolická data, texty,
    - atributová reprezentace, relační databáze,
    - časová a sekvenční data.

Použití deskriptivních modelů

- privátní sektor
  - banky, pojišťovny, obchodní firmy,
  - snížení nákladů, zvýšení prodejů, průzkum trhu, odhalení podvodů,
- veřejný sektor
  - veřejná správa, lékařství, zpravodajské služby,
  - efektivita, zamezení ztrát a podvodům.

Interakce s jinými předměty

- přímá prerekvizita
  - A4B33RPZ – Rozpoznávání a strojové učení,
    - (ne)bayesovské rozhodování, minimalizace ztráty z rozhodnutí za neurčitosti,
    - statistické učení – lineární, kNN, SVM, neuronové sítě,
    - odhady parametrů z dat – věrohodnost, EM algoritmus,
- souvislosti
  - A4B33ZUI – Základy umělé inteligence,
  - A0B01LGR – Logika a grafy,
  - A4B33FLP – Funkcionální a logické programování,

  - AE4M33GMM – Boris Flach, Graphical Markov Models.